

οἵτινες παρετήρησαν ὅτι ἐν τισι σημείοις ὁ χαλκὸς καθ' ὁλοκληρίαν εἶχε βλαβὴ ὑπὸ τῆς ἐπ' αὐτοῦ χημικῆς ἐνεργείας τοῦ θαλασσοῦ ὕδατος. Μία τῶν φιαλῶν ἐφέρετο ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἐπέκεινα τῶν πέντε ἐτῶν. Γιγαντιαῖος χάρτης ἐρμηνεύει, διδακτικωτάτῳ τῷ τρόπῳ, τὰς θεωρίας, ἅσπερ ἀπεδέχτο ὁ πρίγκηψ συνεπεῖς τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν πειραμάτων, εἰς ἃ τοσαύτην μέριμναν καὶ τοσοῦτον χρόνον ἀφιέρωσεν.

Ἀνακάλυψις πόλεως. — Οἱ Ρῶσοι μοναδικὴν ἐποίησαντο ἀνακάλυσιν ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀσίᾳ. Ἐν Τουρκιστάν, ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Ἀμού-Δαρία, ἐν σειρᾷ βραχωδῶν ὁρέων παρὰ τὴν Βουχαρικήν πόλιν Κάρκην, εὐρίσκονται πολλὰ μεγάλα σπήλαια, ἅτινα, κατόπιν ἐρεύνης, ἀνεκαλύφθη ὅτι ὠδήγουν εἰς ὑπόγειον πόλιν, κτισθεῖσαν προφανῶς πρὸ τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς. Κατὰ τὰ ἀνάγλυφα, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ σημεῖα, τὰ παρατηρηθέντα ἐπὶ τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισμάτων, ἅτινα ἐξεσκάφησαν ἐκ τῶν ἐρείπων, ἡ τῆς πόλεως ταύτης ὑπαρξὶς φαίνεται χρονολογουμένη ἀπὸ δύο αἰώνων πρὸς τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Τὰ ἐν αὐτῇ κτεῖρια περιλαμβάνουσι παντὸς εἴδους οἰκιακὰ σκεύη, χύτρας, ἀγγεῖα καὶ λοιπά. Ὁ μέγας βαθμὸς πολιτισμοῦ, εἰς ὃν εἶχον ἀρθῇ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης, ἐξηγεῖται ἐκ τῶν ἐξῆς ὅτι ἤγειρον πολυώροφα οἰκοδομήματα, εἶχον συμμετρικὰς ὁδοὺς καὶ πλατείας, εἶχον λαμπρὰ μετὰλλινα σκεύη καὶ ἐξ ὀπτῆς γῆς ὡς καὶ ὠραῖα κοσμήματα καὶ νομίσματα, ἅπερ ἀνεκαλύφθησαν ἤδη. Ὑποτίθεται ὅτι πρὸ αἰώνων ἡ πόλις αὕτη, κεκρυμμένη ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς γῆς, παρεῖχεν ἄστυον εἰς ὁλόκληρον πληθυσμόν, φεύγοντα τὰς ἐπιδρομὰς νομάδων ἀγρίων καὶ ληστῶν.

Ὑδροβιτικαὶ λέξεις ἐλλείπουσιν ἐκ τῆς Ἰαπωνικῆς γλώσσας. — Ὁ σὴρ Ἐδουάρδος Ἀρνόλδ, ποιούμενος ἐσχάτως διάλεξιν τινα περὶ Ἰαπωνίας ἐν Ἀμερικῇ εἶπεν ἐν ἄλλοις καὶ τὰ ἐπόμενα. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὠδήγησέ με εἰς Ἰαπωνίαν εἶναι ἡ γραμματική. Οὐδεὶς δὲ γὰρ μετῆγάγέ με ἐκεῖσε. Ἀνέγνων ὅλους τοὺς ὁδηγούς, ὧν πολλοὶ δὲν ἔχουσι πολλὴν τὴν ἀξίαν. Οὐδεὶς τούτων προσεῖλκεσέ με εἰς Ἰαπωνίαν, ἀλλὰ λαθὼν ποτε γραμματικὴν, κάλλιστα κατηρτισμένην ὑπὸ τοῦ κ. Τσάμπερλαϊν, ἀνέγνων ἐν αὐτῇ ὅτι «ἡ Ἰαπωνικὴ γλῶσσα στερεῖται προστακτικῆς. Ἡ Ἰαπωνικὴ γλῶσσα δὲν ἔχει τύπους ὅρκων ἢ λέξεις πρὸς ὕβριν». Ἐτριψα μὲν τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀλλὰ πρὸ αὐτῶν παρίστατο πάλιν ἡ θετικὴ διαβεβαίωσις ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ ὀρκισθῇ τις Ἰαπωνιστὴ, ἀδύνατον νὰ ἐπιτάξῃ τίς τινα ν' ἀποχωρήσῃ τραχέως ἐν τῇ Ἰαπωνικῇ γλώσσῃ· ἀνεῦρον δὲ ὅτι οὕτως εἶχε πράγματι. Τὸ χεῖριστον ὅπερ δύναται τις νὰ εἴπῃ Ἰαπωνιστῇ εἶναι ἡ λέξις: «ἀνθρωπε!» ἢ ἂν διατελῇ ἐν ἐρεθισμῷ νὰ ἐκφράσῃ λέξιν ἰσοδυναμοῦσαν τῇ: «Ἀρκεῖ, ἀρκεῖ».

Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἴσως ὑπερβολὴ ἀλλὰ δὲν δύνασθε νὰ εὕρητε ὑδροβιτικὴν λέξιν ἐν Ἰαπωνικῇ λεξικῇ.

Ἐπάρχουσι βεβαίως πρόσωπα ἅτινα θὰ θεωρήσωσι τοῦτο ὡς μεγάλην ἔλλειψιν.

Τὸ ὑπόγειον τοῦ βασιλέως Κομὲν-Ἀτέν. — Σπουδαία ἐγένετο πρό τινας ἀνακαλύψεις ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Σιούτ, ὑπὸ τοῦ κ. Βαρσάντη, ἀπεσταλμένου τοῦ κ. Γκρεμπέ, γενικοῦ διευθυντοῦ τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἀρχαιοτήτων.

Ὁ κ. Βαρσάντης εἶχεν ἐντολὴν νὰ θέσῃ πύλας εἰς τοὺς τάφους τῆς ΙΗ' δυναστείας, ἐν τῷ ὄρει Τέλ-Ἀμάρνα. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ὁ κύριος οὗτος ἀνεκάλυψε τὸ ὑπόγειον τοῦ βασιλέως Κομὲν-Ἀτέν. Τὸ ὑπόγειον τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ διαδρόμου (corridor), ἄγοντος εἰς τὸν τάφον μιᾶς τῶν θυγατέρων τοῦ βασιλέως. Ἐν αὐτῷ δι' εὐρέθησαν πολὺτιμοι ζωγραφαίαι, παριστῶσαι τὸν βασιλέα τὴν βασιλίσσαν καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ἡλπίζετο ὅτι καὶ νέαι θὰ ἐγίνοντο ἀνακαλύψεις ὑπὸ τὰ συντετριμμένα ἐρείπια. Πάντα δ' ἐλήφθησαν τὰ ἀρμόδια μέτρα πρὸς παρακώλυσιν τῆς εἰς τοὺς τάφους εἰσόδου τῶν ἰθαγενῶν.

Οἱ καρδινάλιοι. — Περὶ τῆς δαπάνης, ἣτις ἀπαιτεῖται πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ βαθμοῦ καρδινάλιου τὰ ἐξῆς ἀναφέρονται. Ὁ καταρτισμὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων βαθμῶν (παρὰ τῇ ρωμαϊκῇ Ἐκ-

κλησίᾳ) συνεπάγεται δαπανηρὰς διατυπώσεις. Τὰς δαπάνας ταύτας, ἂν ἐπίσκοπος ἢ ἀρχιεπίσκοπος προήχθῃ εἰς καρδινάλιον, ὑφίσταται ἢ ἐπαρχία, ἢ ὑπερδιοικεῖ, τὸ Βατικανὸν ὅμως ὑφίσταται συνήθως τὰς δαπάνας ταύτας, ὅταν ὁ διὰ καρδινάλιον ὑποψήφιος ἀναγῇ εἰς τὴν τοῦ ποντήφηκος αὐλήν. Ὁ νεωστὶ διοριζόμενος καρδινάλιος πληρώνει εἰς τὴν Προπαγάνδαν διὰ τὸν τοῦ καρδινάλιου δακτύλιον τὸ ποσὸν 3000 φράγκων. Ἡ βούλλα (ἢ παρ' ἡμῖν «Πράξις») τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ ἀπαιτεῖ περαιτέρω δαπάνην 2000 φρ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἀτελεῦται ὑπάρχουσι δαπάναι εἰς τρόπον ὥστε ἐκλογὴ τις καρδινάλιου οὐδέποτε ὑστερεῖ τοῦ ποσοῦ 25000 φράγκων τοῦλάχιστον. Ἀφ' ἐτέρου καρδινάλιος τις ἀπολαμβάνει κατ' ἔτος μόνον 23000 φράγκων.

Εἰς τὴν πρόσδοτον ὅμως ταύτην δέον νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ποσὸν 800 φρ. διὰ ταχυδρομικά, διότι ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ἡρνήθη ἀπὸ τοῦ 1870 νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τῶν ταχυδρ. δαπανῶν. Καὶ ὅμως ἡ ἔλθῃ αὕτη πρόσδοτος δέον νὰ θεωρῇται ἀνεπαρκής, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς θέσεως τοῦ οἴκου ἐνὸς καρδινάλιου ἐν τῇ αἰωνίᾳ πόλει. Οὕτως ὀφείλει π. χ. νὰ ἔχῃ ἅμαξαν καὶ ἵππους, ἀρχαίας παραδόσεως μὴ ἐπιτρεπούσης, ἵνα ἱερεὺς, φέρων τὴν πορφύραν, διέρχεται τὰς ὁδοὺς πεζῇ.

ΑΝΑ ΤΗΝ ΕΠΙ ΤΑΔΕ ΑΣΙΑΝ

ΕΝ ΕΡΖΕΡΟΥΜΗ.

Η ΠΟΛΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΘΗ.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον ἀριθμόν).

Ἐν Ἐρζερούμῃ τῇ 28 ὁρίουν 1890.

Ἡ Ἐρζερούμη (Ἀρζέν-ερ-Ρούμ ἦτοι ἡ Ἀρζανηνή τῶν Ρωμαίων) εἶναι ὁχυρὰ πόλις, κειμένη πρὸς τὰ ΝΑ εὐρέως ὁροπεδίου, ὅπου ρεεῖ ὁ Καρα-σού ἦτοι ὁ Εὐφράτης καὶ ἀποτελεῖ, οὕτως εἶπεν, ὑποχρεωτικὴν γέφυραν, δι' ἧς διέρχονται πᾶσαι αἱ συνοδαίαι. Ἡ πόλις αὕτη ἀπέλαυνεν ἄλλοτε μεγάλης εὐημερίας, σήμερον ὅμως παρήχμασε πλεόν συνεπεῖς τῆς τελευταίας ρωσικῆς ἐπιδρομῆς καὶ τῆς μεταναστεύσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Ἀεὶποτε οἱ διάφοροι αὐτῆς κατακτετὰί Πέρσαι, Ἀραβες, Μογγόλοι, Ὀθωμανοί, ἐθεώρησαν αὐτὴν ὡς στρατηγικὴν θέσιν πρώτης τάξεως καὶ πάντες ἐξ ὑποτροπῆς ὠχύρωσαν αὐτήν. Μετὰ τῶν τριπλῶν αὐτῆς προμαχώνων καὶ τῶν ὑψηλῶν τῶν ὑπὸ ὁχυρωμάτων ἐστεμμένων ὁρέων αὐτῆς ἡ Ἐρζερούμη ἐπαρκῇ ἔχουσα καὶ συμπαγῇ στρατιωτικὴν δύναμιν, ὑπεραμυνομένην αὐτῆς ἀποβαίνει ἀπόρθητος. Τὰ νεκροταφεῖα σπουδαῖον καταλαμβάνουσιν ἐν τῇ πόλει χώρον. Κατὰ τὰς ἐορτάς, ὡς ἐν πλείσταις ἄλλαις πόλεσι τῆς Ἀνατολῆς συμβαίνει, τὸ πλῆθος κατακλύζει τὰ νεκροταφεῖα ταῦτα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐρείπια εἰσι πολυάριθμα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, τῇ στενᾷ, σχολιᾷ καὶ βορβορώδεϊ ἐχούσῃ τὰς ὁδοὺς· αἱ πλείσταις ὅμως τῶν οἰκιῶν εἰσὶ στερρῶς διὰ λίθων ἐκτισμέναι. Πᾶσαι σχεδὸν εἶναι μονώροφοι, μετ' ἐπιπέδων στεγῶν, κεκαλυμμένων ὑπὸ χώματος πεντήκοντα ἐκατοστομέτρων, αἵτινες ἀποτελοῦσιν ἄνδρα, ἐφ' ὧν ἔατα κλίνονται οἱ κάτοικοι κατὰ τὰς θαλπερὰς τοῦ θέρους ἡμέρας. Τὸ ἔαρ αἱ ὁδοὶ καλύπτονται ὑπὸ τοῦ βορβόρου, καὶ λοιπῆς ὕλης, ἣτις ἐπεσσεύθη ἐν αὐταῖς τὸν χειμῶνα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἡ χιών συνεκάλυπτεν αὐτά· οἱ κύνες καὶ οἱ χόρακες εὐρίσκουσι τότε πλουσίαν τροφήν. Πτωχοὶ ἐρευνηταί, ὡς ἄλλοι πειραταὶ ἐν παροχθίοις, ἀναζητοῦσιν ἐν τῷ βορβορώδεϊ ὕδατι, τῷ ἐκ τῶν ὁρέων καταρρεῦσαντι, πᾶν εἶδος λειψάνου, ὅπερ παρέρυαν οἱ πλημμυρῆσαντες χεῖμαρροι· εὐτυχεῖς δὲ ἂν κατορθώσωσι ν' ἀνακαλύψωσι ἀρχαῖον τι νόμισμα ἢ ἀντίκταν ὡς συνήθως παρὰ τῷ λαῷ καλεῖται. Τίς δὲ δὲν ἐνδιαφέρεται περὶ τῶν ἀρχαίων νομισμάτων ἐν τῇ ἐπὶ τὰδε Ἀσίᾳ; πολλοὶ ἔχουσι σακκίδιον περιλαμβάνον τοιαῦτα: ἑλληνικά, ρωμαϊκὰ κλπ. πάσης ἐποχῆς καὶ ἀπλᾶ ἔτι τεμάχια μετάλλου, φέροντος καὶ τὸ ἐλάχιστον ἔχνος τύπου, ἀποτελοῦσι μικρὸν θησαυρόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ πτωχοὶ κάτοχοι αὐτοῦ

μεγάλας στηρίζουσιν ἐλπίδας. Ἐν Ἐρζερούμῃ, τὸ ὕψος τῆς ὁποίας ἀνέρχεται μέχρι δύο χιλιάδων μέτρων, ὃ ἀπὸ εἶναι ξηρότατος καὶ ζωνρότατος. Ὁ χειμὼν διαρκεῖ ἐκεῖ ἕξ πολλὰκις δὲ ἑπτὰ καὶ ὀκτὼ μῆνας, τὸ δὲ ψυγὸς εἶναι ὀδυμύτατον· πολλὰκις συμβαίνει, νὰ κατέλθῃ ἐκεῖ τὸ θερμόμετρον μέχρι 320 ὑπὸ τὸ μηδενικόν. Ἡ χιών πίπτει ἐν μεγάλῃ ποσότητι. οἱ ψυχροὶ ἄνεμοι, προερχόμενοι ἐκ τῶν ὀρέων, συνανθορίζουσι καὶ συσσωρεύουσιν αὐτὴν ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως, ὅπου θὰ παρεκωλύετο καὶ αὕτῃ ἡ τῶν οἰκίων πρὸς ἀλλήλας συγκοινωνία, ἐὰν οἱ κάτοικοι δὲν ἐσάρωνον καθ' ἑκάστην πρωΐαν τὸ πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῶν μέρος καὶ ἐὰν δὲν διήνοιγον στενὰς ἐξόδους. Τὸ ἔαρ, ἀποτόμως ἐπερχόμενον, ὀλίγον διαρκεῖ· ἡ θερμοκρασία ταχέως ἀνέρχεται, οἱ λόφοι καλύπτονται ὑπὸ ἀνθέων, ἡ γλῶτ φέεται πυκνὴ ἐν ταῖς βοσκαῖς καὶ τὸ γόνιμον ἔδαφος τῆς πεδιάδος (ἐν ἣ δὲν ὑπάρχουσι πλέον ἄνθη) παράγει ἀφθόνως κριθὴν καὶ σίτον. Τὸ μόνον, ὅπερ δύναται τότε νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον εἶναι ἡ ξηρασία, διότι τὰ θερινὰ θάλαττα εἰσὶ συχνάκις ὑποβολικά. Τὸ κλίμα εἶναι ὁπωσδήποτε τραχὺ ἀλλ' ὑγιεινὸν ἐν γένει, ἐξαιρουμένης τῆς στιγμῆς καθ' ἣν πίπτει ἡ χιών, ὅτε καὶ σχηματίζεται πυκνὴ ὁμίχλη, ἥτις ἐπικρατεῖ ἐπὶ ὁλοκλήρους ἡμέρας καὶ ἐπὶ ἐβδομάδας ὅλας ἐστὶ.

Ἡ Ἐρζερούμη δὲν ἔχει ἀξιοσημεῖωτα μνημεῖα· διότι ἂν πολλὰ ἰδρῦθησαν ἰδρύματα ἐν τῇ τμηματικῇ τούτῃ τῆς Μικρασίας, ἀλλὰ καὶ πολλὰ κατεστράφησαν καὶ καταστρέφονται καθ' ἡμέραν. Πρὸ τινων ἑτῶν ἐλληνικὸν τι ἱδρυμα, ἀνακαλυφθὲν, κατεδαφίσθη, χρησιμοποιοῦν τῆς πρὸς οἰκοδομὰς τῆς ὕλης αὐτοῦ· τὸ ἱδρυμα τοῦτο ἦτο ἀρχαῖος λουτρὼν, ἐγγεγραμμένος πρὸς Ν τῆς πόλεως, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ ὕδωρ ἐφέρετο δι' ἀγωγῶν λεαζευμένων ἐντὸς πετρῶν. Ἡ ἀρχαία ἀκρόπολις, μεταβεβλημένη ἤδη εἰς στρατιωτικὰς ἀποθήκας ὑφύεται ἐπὶ λόφῳ ἐν τῇ κέντρῳ τῆς πόλεως. Ἀλλοτε περιεβάλλετο ὑπὸ διπλοῦ τείχους, μετὰ τεσσάρων πύργων, ὃ εἰς τῶν ὁποίων Τεψῆ-Μιναρέ, ὑψηλότερος τῶν ἄλλων ἦν προσωρισμένος εἰς προϋλάξιν τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ. Ὁ Τεψῆ-Μιναρέ σώζεται εἰσέτι ἀλλ' αἱ τάφοι, αἵτινες περιεκύκλουν τὰ τεῖχη, ἐπληρώθησαν καὶ ἐπὶ τμηματικῶς τινος τῆς τοποθεσίας αὐτῶν συγκροτεῖται τανῦν ἡ ἀγορὰ τῶν ἵππων.

Παρὰ τὴν ἀκρόπολιν εὐρίσκεται τὸ πυριτιδοποιεῖον, (Δζέπχανέ) ὅπερ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν, ἥτις εὐρηται περσιστὶ ἐγκεχαρᾶμένη ἐπὶ τῆς πύλης ἀνέρχεται εἰς τὸ ἔτος 962. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἔχει ἐν μεταφράσει ὅδε: «Δούλοι τοῦ Θεοῦ, ἀκούσατε τί μέλλω νὰ εἶπω ὑμῖν. Ἐγὼ ὁ Μελλὶ χάν, ἦλθον ἐκ τῆς χώρας τῶν Ἑλλήνων, ἐξελεξάμην τὸ μέρος τοῦτο πρὸς κατοικίαν καὶ χάριν ἀναμνήσεως ἀνήγειρα τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, τοὺς τεσσαράκοντα θαλάμους τοῦ ὁποίου προώρῃσα εἰς κατοικίαν τῶν σοφῶν καὶ τῶν ἐγγραμμάτων». Ἐνίοι τῶν τεσσαράκοντα τούτων θαλάμων σώζονται εἰσέτι καὶ ἀποτελοῦσι δύο σειράς, ἕκαστη χωρίζεται διὰ δρόμον ἀνευ στέγης, ἐν τῇ ἄκρῃ τοῦ ὁποίου ἄλλος ὑπάρχει θάλαμος, ὃ τοῦ Ἰμαράτ, κεκοσμημένος πρὸ τοῦ 1829 καὶ διὰ πολυτίμων λίθων. Ἡ πύλη τοῦ πυριτιδοποιείου, περιβαλλομένη ὑπὸ στεφάνης φυλλωμάτων γαλγυμένης ἐν τῇ λίθῳ, ἔχει παρὰ τὰς πλευρὰς δύο μιναρέδες (Τσιφτὲ-μινάρε), ἰδρυθέντας τὸν μὲν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, τὸν δὲ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ. Ἀμφότεροι ἰδρῦθησαν εὐθεὶς ὡς φοίνικες, ὃ τοῦ μαθητοῦ ὅμως ἦτο πιθανὸς λαμπρότερος, τοῦτο δὲ προῦκάλεσε τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου, συνεπεία τοῦ ὁποίου καὶ ὁ μαθητὴς, καταβλήθεις ὑπὸ τῆς θλίψεως, εὗρε τὸν θάνατον, μὴ θελήσας νὰ ἐπιζήσῃ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Καὶ ἄλλα ἀρχαῖα μνημεῖα, ἦττον ἀξιοσημεῖωτα ὑπάρχουσιν ὡς τὸ Τὰς-χάν, ἡ δὲ τὸς κακούργους προσωρισμένη φυλακή, τὸ Σμπαῖ-παζάρ, ἐστεγαμένη ἀρχαιοτάτῃ ἀγορὰ, τεμένη τινὰ καὶ πολυάριθμοι τάφοι. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων διακρίνονται δύο κυρίως, οὓς ἀποκαλοῦσιν Γκιουμουσλοῦ-Κουμπέ (ἀργυροῦν μαυσωλεῖον) κυκλικὸν σχήματος καὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ κωνοειδοῦς ὀροφῆς· εἰσὶ δὲ κατεσκευασμένοι καθ' ὅλοκληρίαν ἐκ λίθων καὶ ἔχουσιν ὕψος 5—6 μέτρων. Τὰ μαυσωλεῖα ταῦτα ἀπέθθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Αἱ διασκεδάσεις οὔτε πολυάριθμοι οὔτε ποικίλοι εἶναι ἐν Ἐρζερούμῃ· τὰς παρασκευὰς ὅμως καὶ ἐορτὰς συναυλίας τελοῦνται ἐν τοῖς κυριωτέροις καφενεῖοις τῆς πόλεως, ὑπὸ μουσικῶν, οὗ πολλὰς ἀπολαύοντων τῆς τοῦ λαοῦ ἐκτιμήσεως καὶ ἁδόντων δι' ἐρρίνου φωνῆς τῇ συνοδείᾳ διαφόρων ἐπιχωρίων ὀργάνων ὡς τοῦ καλουμένου σαζ (εἰδους κιθάρας), τοῦ κεμεντζέ καὶ τοῦ σαντουρίου,

ἀποτελουμένου ἐκ μεταλλικῶν χορδῶν ἐντεταμένων ἐπὶ σανίδος καὶ κρουομένου διὰ δύο μικρῶν τεμαχίων ξύλου· τέταρτον ὄργανον, εἶδος ταμπούριου συμπληροῦ συχνάκις τὴν ὀρχήστραν. Οἱ «καλλιτέχναι» οὗτοι, ἄρχονται τοῦ ἔργου ἀπὸ πρωΐας καὶ παύονται αὐτοῦ μόνον κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Τὸ μόνον ξενοδοχεῖον τῆς πόλεως φέρει ὑπεράνω τῆς εἰσόδου πίνακα μετ' ἐπιγραφῆς τουρκιστί, γαλλιστί καὶ ἀρμενιστί «Ξενοδοχεῖον—ἀναγνωστήριον Ἐρζερούμης». Φαίνεται ὅτι ἄλλοτε ἡδύνατό τις νὰ προμηθευθῇ ἐκεῖ βιβλία καὶ ἐφημερίδας. Οἱ ἵπποι τῆς Ἐρζερούμης—ὁποῖον λαμπρὸν τουρκικὸν ἵππικὸν δύναται νὰ καταρτισθῇ δι' αὐτῶν—εἰσὶ μικροὶ ἀλλὰ ζωηροί, νευρώδεις καὶ ἀντέχουσι μεγάλως· ἡ κνήμη αὐτῶν εἶναι λεπτή, τὸ δὲ βᾶδισμα ἀσφαλές ὡς τὸ τῆς ἡμίονου. Ἐν τῇ ἀγορᾷ ὅμως κατεπίσθημεν ὅτι οἱ ἔμποροι ἵππων οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ὑπολείπονται τῶν ἐν Εὐρώπῃ συναδέλφων αὐτῶν· γινώσκουσι νὰ ἐφαρμόζωσι πάντα τὰ ἐμπορικὰ τεχνάσματα, ἀρμοδιώτατα χρησιμοποιοῦντες τὸ ἀρσενικὸν καὶ τὴν ζιγκίβερν καὶ ρινίζοντες ἀρμοδιώτατα τοὺς ὁδόντας τῶν γραιῶν ἵππων.

Ἡ ἀνωτέρω ἀφήγησις, μετὰ πλείστων ἄλλων παραλειφθεῖσων λεπτομερειῶν, ἀνήκει εἰς τὸν ἐκ τῶν δύο περιηγητῶν Γεώργιον Πισόν.

Ἐξ Ἐρζερούμης εἰς Τσανλί-κιλισσά.

Ἐν Τσανλί Κίλισσά τῇ 4 φεβρουαρίου 1890.

Τέλος τῇ 3 ὀκτωβρίου, μετὰ ὑπερκοσμήμερον ἐν Ἐρζερούμῃ διαμονήν, ἡδυνήθημεν νὰ τραπώμεν τὴν εἰς Περσίαν ἄγουςαν.

Ἴνα μεταβῇ τις εἰς Περσίαν ἢ συντομωτέρα ὁδός, ἢν δύναται ν' ἀκολουθήσῃ εἶναι ἡ τοῦ Βαγιαζήτ, ἡ ὁδὸς δηλονότι ἢν ἀκολουθοῦσιν αἱ ἐκ Ταυρίδος προερχόμεναι συνοδαί· ἀλλ' αὕτη εἶναι καὶ ἡ ἥττον ἐνδιαφέρουσα. Ἡμεῖς προετιμήσαμεν νὰ διέλθωμεν διὰ τοῦ Μούς, Βιτλῆς, Βάν καὶ Κόης, ἵνα αὐτοπροσώπως γνωρίσωμεν τοὺς διοικητὰς Βιτλῆς καὶ Βάν καὶ ἰδίῳις ὁμασιν ἀντιληφθῶμεν τῶν μερῶν, δι' ὧν θὰ διηρχόμεθα.

Ἦν ἡ δεκάτη περίπου ὥρα ὅτε ἀνεχωρήσαμεν πρὸς περισσώτεραν εὐκολίαν ἡγοράσαμεν δύο ἵππους, ἀναβιβάσαντας εἰς τὸν ἀριμὸν 8 τὸ καταστατικὸν τοῦ ἡμετέρου ἵππου· πρὸς περιφρούρησιν δὲ τῆς ἡμετέρας σκηνῆς ἀπὸ πάσης κακοβουλίας ἐλάβομεν δύο ποιμενικοὺς κύνας, οἱ λαμπροὶ ὀδόντες τῶν ὁπίων, στίλβοντες ἐπὶ τοῦ μέλανος ρύγχους αὐτῶν, ἀποτελοῦσι λαμπρὰν φουρὰν καὶ ἐμποιοῦσι λαμπρότερον ἀποτέλεσμα· ἀλλ' ἐπιζήμιον δι' ἡμᾶς ἀπέβαινε τὸ προστατεύσαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν κυνῶν τῶν χωρίων, οἵτινές εἰσιν ἐνίοτε φοβεροὶ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀνδρας.

Τῆς οἰκίας ἐξήλθομεν συνοδευόμενοι ὑπὸ τινων φίλων, ὑπὸ τῶν ἡμετέρων συνοδῶν, δύο χωλοφυλάκων καὶ ἐνὸς ἀστυνομικοῦ υπαλλήλου· οἱ τελευταῖοι οὗτοι θὰ συνώδευον ἡμῖν μέχρι πέραν τοῦ Παλάν-Δουκέν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὄρους ἡγείρετο φρούριον, ἀπαραίτητον πράγματι πρὸς ἄμυναν τῆς Ἐρζερούμης. Μόλις ἐξήλθομεν τῶν τῆς πόλεως πυλῶν, ἤρξαμεθα τῆς πρὸς τὸ Παλάν-Δουκέν ἀνόδου δι' ὁδοῦ ἀθλίαν, ἢν ὅμως ἔμελλε ν' ἀντικαταστήσῃ ἄλλη στρατηγική. Ἡ ἀνὸδος εἶναι τραχεῖα μέχρι τοῦ λαίμου ἢ στενοῦ, κειμένου εἰς ὕψος 1000 μέτρων ὑπεράνω τῆς Ἐρζερούμης· ὁ κερκασίος ὑπαξιωματικὸς εἶδεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὸν ἵππον αὐτοῦ πρὸς βρῶσιν ὀρεῖα χρώματος, ἵνα κατορθώσῃ ὥστε νὰ μὴ πνευστιῇ. Μετὰ τὴν καθόδον ἡμῶν, ταχυτέραν ἔτι, ἐσταθμεύσαμεν ἵνα γευματίσωμεν· οὔτε δένδρον ἐφαίνετο εἰς τὴν μακροτέραν ἀπόστασιν μέχρι τῆς ὁποίας ἐξικνεῖτο τὸ βλέμμα. Ὀλίγη γλῶτ φέεται ἐπὶ τῶν ὄχθων τῶν ρυακίων, ἐνῶ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ ἐν τοῖς κυματοειδέσιν ὄρεσιν, ἄτινα ἐφαρμίζονται ἐν ἀποστάσει, ἐν μέσῳ βράχων καὶ χαλίκων, ἡ ξηραίνουμένη γλῶτ κιτρινίζει. Πέραν τοῦ Παλάν-Δουκέν δὲν ὑπάρχει πλέον συνήθης ὁδός, ἀλλ' ὁ ὁδοιπὸρος ἀκολουθεῖ ἀτραπὸν, κακῶς κεχαρᾶμένην διὰ μέσου λόφων καὶ κοιλάδων, ἀτραπὸν, ἥτις ἐν τισι μέρεσιν ἀποβαίνει ἀχρησιμοποίητος. Τῇ 6 1/4 ἀφικόμεθα εἰς τὸ κουρδικὸν χωρίον Μαδράχ, ὅπου ἐστήσαμεν τὴν ἡμετέραν σκηνήν. Τῇ διαταγῇ τῶν χωροφυλάκων ὁ ἀρχηγὸς τοῦ χωρίου, ἀνελθὼν ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ἡγγεῖλε μεγαλοφώνως ὅτι εἴμεθα Γάλλοι καὶ ὅτι θὰ ἐπυροβολώμεν κατὰ παντὸς ὅστις θὰ ἐπλησίαζε νυκτὸς εἰς τὴν ἡμετέραν σκηνήν. Ἡ νύξ ἦτο ψυχρά· ἐν τῇ γεινιάζοντι ρυακίῳ εὗραμεν πάγον, πάχους ἐνὸς ἑκατοστομέτρου. Εὐρισκόμεθα εἰς ὕψος ὑπερδισχιλίων μέ-

πρων καὶ μέχρι τοῦ Τσανλῆ-Κιλισσά δὲν θὰ κατηρχόμεθα κατωτέρω. Ἡ ὄψις τῆς χώρας μένει ἡ αὐτή: οὔτε δένδρον ἐφαίνεται, οὔτε καλλιεργη- μένος χώρος, οὔτε οἰκίαι· ὑπάρχει ὅμως ὀλίγον πρόσφορον εἰς καλλιέρ- γειαν ἔδαφος, τὸ ὁποῖον ἡ τοῦ ἀέρος ξηρασία διασχίζει εἰς πολυαριθμούς ρωγμάς. Εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν περὶ τοῦ ἀγόνου καὶ ἡρμωμένου τού- του τμήματος, ὅπου καλεῖται Κουρουτζάκ (ἄνυδρον) οὐδεμία ἀπαντᾷ πηγή, οὐδεὶς ρυαξί. Ὁ ἵππος μου ὅμως ἐν τῷ μεταξύ εἶχε κτυπήσει τὸν Γεωργίον εἰς τὴν κνήμην, ἣ δὲ ἐπιγενομένη αὐτῷ πληγῇ σοβαρὰ καὶ ἀλγεινὴ προσεδέθη προχείρως, ἐπιτεθέντων καὶ τινων φαρμάκων καὶ εἶτα ἐξηκολούθησαμεν τὸν δρόμον ἡμῶν πρὸς μεγίστην εὐχαρίστησιν τῶν ἡμετέρων χωροφυλάκων, ἡμιονηλατῶν καὶ τοῦ ἡμετέρου συνοδοῦ, οἵτι- νες μετ' ἐκπλήξεως εἶδον ἡμᾶς σκεπτομένους πρὸς στιγμὴν περὶ κατα- σκηνώσεως ἐν τόπῳ τόσο ἐπικινδύνῳ. Τὸ ἐπιστόδιον τοῦτο ἡνάγκασεν ἡμᾶς νὰ μείνωμεν ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας εἰς Τσανλῆ-Κιλισσά, ἐν τῇ ἀρμενικῇ μονῇ τοῦ Σούρπ-Γκαρκαμπέτ μετὰ συνεπειῶν λίαν δυσαρέστων διὰ τὸ ἡμέτερον ταξίδιον. Ἐπὶ τέλους ἀφικόμεθα εἰς τὸ χωρίον Μα- μουνέν-Κεμί.

Τὸ Μάμουνέν-Κεμί εἶναι ἄθλιον χωρίδιον, περιλαμβανόν τριακον- ταδὰ οἰκιῶν, εἰς ἀπόστασιν δὲ πορείας μιᾶς ἡμέρας ἀπ' αὐτοῦ κεῖται τὸ χωρίον Κινίς, ἔχον ἀγορὰν καὶ πληθυσμὸν 4—5000 κα τοίκων.

Τῆς πληγῆς τοῦ Γεωργίου μὴ δεινωθείσης, ἐξηκολούθησαμεν τὴν πορείαν τῇ 9 1/2. Δυστυχῶς ἡ ὁδὸς διέρχεται διὰ υέσου καταρράχτου διασχίζει χαλικώδη λόφον καὶ κατέρχεται διὰ κλιτύος ἀποτόμου. Οἱ ἵπποι ἐκοπιῶν, ἐπνευστίων, ἐδυσχεραίνον ἐν τῇ πορείᾳ, ἐχώρουν βῆμα πρὸς βῆμα, ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ τιναγμάτων· ὁ ἡμέτερος προσφιλεὶς ἀσθενὴς ὑφίστατο σπουδαῖα δεινά. Μετὰ τὸ δυσάρεστον τοῦτο τέταρτον τῆς ὥρας, ἡ ὁδὸς ἔβαινε παραπλευρῶς ὁρέων κεκαλυμμένων ὑπὸ εὐόσμων φυτῶν καὶ ὑπὸ θαμνοειδῶν ὄρων καὶ ροδῶν· αὐτοὶ παρατηροῦνται ἄνθη τι- νά, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ἀληθῆ πανδαϊσίαν διὰ τοὺς ὀφθαλμούς. Εἶτα κα- τήλθομεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μπάς-κιοῦ, ὁποῦθεν παρατηρήσαμεν τὸ ὄρο- πέδιον Κινίς, ὑπερμέγεθος πεδίων καλλιεργησίμου ἔδαφους, ὅπου περι- κυκλοῦ κύκλος ὁρέων· ἀφοῦ διήλθομεν τὸ ὠραῖον χωρίον Μεγκεγκέδ, παρὰ τῷ ὁποίῳ καθορᾶται μικρὰ ἀρμενικὴ Ἐκκλησία ἐν ἑρειπίοις, φρουρουμένη, οὕτως εἰπεῖν, ὑπὸ ἀρχαίων τάφων ἐγγλύφων, ἀφικόμεθα τῇ 3ῃ ὥρᾳ εἰς Κινίς. Ὁ καὶμακάμης καὶ αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ ἐποιή- σαντο ἡμῖν λίαν φιλόφρονα ἐπίσκεψιν, ἀνταποδοθεῖσαν εὐχαρίστως. Ὁ ἄνεμος ἤγειρε μέχρι τῆς ἡμετέρας σκηνῆς ἐκτυφλωτικὸν κοινοτόν.

Ἡ Κινίς εἶναι ἡ περιεργότερα τῶν πόλεων, ὅσας ἀπηντήσαμεν με- χρι τοῦδε· ἐκτισμένη ἐπὶ ρωγμῆς βράχου, ὅπου ρεῖι ποταμός, ἐπεκτεί- νεται, συμπιεζομένη μεταξύ τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν καὶ εἰς κορυφὴν ἀπο- ληγουσῶν παρειῶν, ὥστε νὰ ἴθελαι νὰ κρυβῇ ἀπὸ τῶν δυσμενῶν βλεμμά- των· ἐν τούτοις οἰκίαι τινές, νωστὶ ἀνεγχερμέναι, εὐρύνται ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου καὶ δεσπόζουσι τῆς μόνης ὁδοῦ τῆς πόλεως. Ἀκρόπολις ἐν ἑρι- πείοις, πύργος ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει, τμήματα παχέος τείχους, τὸ ὅλον μικρὸν ἐπὶ τῶν φοβερῶν τούτων σειρῶν βράχων, τῶν εὐθέων ὥστε αἱ στῆλαι μητροπολιτικοῦ ναοῦ, δεικνύσι τὴν τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας ὀχυρᾶς θέσεως ἢ φρουρίου. Εἰς τὴν ἀγορὰν μεταβαίνει τις διὰ συντόμου ὁδοῦ, τῇ διαπάνῃ δὲ ὀλίγων γροτίων ἀποβαίνει τις σπουδαῖος πελάτης οἱ ἔμποροι, ὀκλαδὸν ἐν τοῖς στενοχωρίοις αὐτῶν καταστήμασι καθήμε- νοι, καπνίζουσιν ὡς πανταχοῦ τὸν ναργιλὲν μετὰ τῆς παραδόξου διαφορᾶς ὅτι δὲν κρατοῦσι κομβολόγιον. Εἶτα, παρερχόμενός τις τὰς οἰκίας ἐπὶ τινα λεπτά, οὐχὶ βεβαίως χωρὶς νὰ προκληθῇ ἐκπληξίς τις εἰς καλλι- μορφα πρόσωπα, ἀφικνεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως. Καθὰ δὲ διεβε- βαίωσαν ἡμᾶς ὑπῆρχεν ἐκεῖ μοναδικὸν ποτόν, ἰώμενον τὰ νοσήματα τῆς καρδίας! . . . Ὁ διηγούμενος ἡμῖν τὰς θαυμασίας ἀρετάς τοῦ ἀξιοθαυμάστου τούτου ποτοῦ ἦν Ἀραψ, τελωνοφύλαξ, ὅστις ἐκ τῶν μακρῶν αὐτοῦ ταξιδίων ἐκτίσαστο οὐχὶ νόσημα τῆς καρδίας ἀλλὰ τοῦ στομάχου, ἐξ οὗ ἰάθη ἐν Κινίς, πῶν ὕδωρ μεταλλικόν, εὐρεθὲν ὑπ' αὐ- τοῦ παρὰ τὴν πόλιν. Εὐγνωμονῶν ἐπὶ τῇ θεραπείᾳ ταύτῃ κατεσκεύασε εἶδος περιωρισμένης δεξαμενῆς, ὅπου οἱ κάτοικοι, κατὰ μείζονα δὲ λό- γον αἱ γυναῖκες, μεταβαίνοντες πίνουνσι καὶ λούονται καὶ ἵπου ὡς ἦτο ἐπόμενον ὁ Ἀραψ ἐπροθυμοποιεῖτο νὰ ὀδηγήσῃ ἡμᾶς. Τὸ ὕδωρ τοῦτο, ὅπου περιλαμβάνει μεταλλικὰς οὐσίας εἶναι λίαν ἀριόσχον.

Συνεχάρην λοιπὸν τῷ Ἀραβί ἐπὶ τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ ἐπίομεν ὀλί- γον· τοῦτο ἦτο ἀρκετὸν πρὸς σπουδαίαν αὐξήσιν τῆς καταναλώσεως τοῦ ὕδατος τούτου, τῆς τῶν Εὐρωπαίων ἐν ἱατρικοῖς ζητήμασι γνώμης θεωρουμένης ὡς ἀνεπιδέκτου ἀμφισβήτησεως. Ὡς καὶ προηγουμένως εἴ- δομεν ἐρχομένους εἰς τὴν ἡμετέραν σκηνὴν πολλοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς πλεί- στος πάσχοντας ἐξ ὀφθαλμίας· πρακτικὸς τις ἱατρός θὰ καθίστατο αὐ- τοῖσι πολυάσχολος, ἐὰν ἐπεδίδετο εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ποικίλα πασχόν- των ὀφθαλμικὰ νοσήματα. Πολλοὶ περιέργοι ἐζήτουν νὰ ἴδωσι τὰ ἡμέ- τερα ὄπλα, πολλοὶ δὲ πάλιν προέτειναν ἡμῖν ἀνταλλαγὴν τῶν ἡμετέρων καραβινῶν δι' ἵππων.

Βεβαίως δὲν ἀπέσχομεν τοῦ νὰ λάβωμεν φωτογραφικὴν εἰκόνα τῆς πόλεως. Βραδύτερον προσέβημεν εἰς ἐκδρομὴν δι' ἵππων εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ τοῦ Κινίς, ὅτε καὶ ἀνεκαλύψαμεν τὴν θέσιν μεγάλου στρώματος ἀνθρώκων· ἡ ἀναγγελία τῆς ἀνακαλύψεως εἰς τὸν διοικητὴν ἐνεποίησεν αὐτῷ μεγάλην χαρὰν. Τῇ 10 ὁκτωβρίου, τῆς πληγῆς τῆς κνήμης τοῦ Γεωργίου ἐπὶ τὸ βέλτιον τραπέισας, ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Κινίς, ἐν συνδιᾷ δύο νέων χωροφυλάκων, οἵτινες θὰ ἐγίνοντο ὁδηγοὶ ἡμῶν μέχρι τοῦ Μούς. Ἐν τῷ μεταξύ, ἱκανοὺς λοφίσκους παρελθόντες, ἐμεί- ναμεν ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸ κουρδικὸν χωρίον Σεβίγκ χάριν προγεύματος, τοῦθ' ὅπου οὐκ ὀλίγον δυσχερὲς τυγχάνει, τῶν χωρικῶν φοβουμένων μή- πως δὲν πληρώσωμεν τὸ ἀντίτιμον μετὰ δυσχερείας ἐπίσης κατωρθώσα- μεν νὰ φωτογραφίσωμεν ὅμιλον χωρικῶν. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ αἱ πλεί- σται τῶν γυναικῶν φέρουσιν ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μυκτῆρος τῆς ρινὸς μεταλλινὸν κόσμημα, ὅπου οἱ Ἀρμένιοι καλοῦσι Κ ε τ ἰ ὀ γ (ψέλλιον τῆς ρινός). Τῇ πέμπτῃ ὥρᾳ τῆς ἐσπέρας ἐσταθμεύσαμεν ἐν Κουβάν, κειμένῳ ἐν μικρᾷ κοιλάδι, γελοσῆς σχετικῶς, ἀπομεμονωμένη δὲ μεταξύ δύο ὁροσειρῶν. Ἐν Κουναβ, ἐπὶ μίαν ἡμέραν παραμεινάντες, ἐμάθομεν ὅτι, παρὰ τὸ κουρδικὸν τοῦτο χωρίον ὑπάρχει ἐνδιαφέρον σπήλαιον, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ὁποίου μετέβημεν, παρακολουθούμενοι ὑπὸ τινων Κούρδων. Τὸ σπήλαιον τοῦ Κουναβ ἀποτελεῖται ἐκ δύο εὐρέων διαδρόμων, διηνοιγμένων ἐν τῇ βᾶσει ὑπερόγκων καὶ ὑψηλῶν βράχων· δι' ἐνὸς τῶν διαδρόμων τούτων ρεῖι ποταμός, πλάτους 6—8 μέτρων, ὁ δ' ἕτερος, ὑψηλότερος τοῦ πρώ- του, συνεχοῦται μετὰ τὸ τελευταῖον τούτου εἰς ἀπόστασιν 150 περίπου μέτρων, τοῦ ἔδαφους αὐτοῦ ὄντος κεκαλυμμένου ὑπὸ παχέος στρώματος ζωϊκῆς κόπρου. Εἰς τὸν διάδρομον τοῦτον εἰσδύσαντες, εἰσῆλθομεν εἰς ἄνοιγμα τι, ὅπου ἀνεκαλύψαμεν τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἡμετέρου φανοῦ, καὶ εὐρέθημεν ἐν σειρᾷ ὅλην στοῶν αἱ παρειαὶ τῶν ὁποίων ἐκαλύπτοντο ὑπὸ λευκοῦ τιτανώδους στρώματος καὶ ὑπὸ τὰς ὁποίας πολλάκις ἡναγνά- σθημεν νὰ εἰσδύσωμεν συρόμενοι. Οἱ ἡμέτεροι ὁδηγοὶ εἶπον ἡμῖν ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλο σπήλαιον εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο ἀδύνατον νὰ μεταβῶμεν καὶ ἔδειξαν ἡμῖν εἶδος ἀνοίγματος ἐν τοῖς παρακλίνουσι βράχοις· τοῦτο ἦτο δεύτερον σπήλαιον πολλῷ μεῖζον τοῦ πρώτου μετὰ μεγάλων στοῶν, ἐν ᾧ παρατηροῦνται ἴχνη κατοικίας καὶ ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί. Τοῦ πρώ- του σπηλαίου ἀνεχωρήσαμεν ἀφοῦ ἐλάβομεν φωτογραφικὴν αὐτοῦ εἰκόνα. Χάρις εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην, ἣν ἐνεπνεύσαμεν προσεκλήθημεν εἰς οἶκους, ὅτε καὶ κατωρθώσαμεν νὰ φωτογραφίσωμεν περιέργον ὅμιλον. Οἱ κουρ- δικοὶ οἰκοί, μικρὸν διαφέροντες τῶν ἀρμενικῶν—πρόκειται δὲ περὶ τῶν ἐν τοῖς χωρίοις οἰκῶν—ἔχουσι παχεῖς τοίχους καὶ οὐχὶ πολὺ ὑψηλοὺς· τὸ μόνον ἐν αὐτοῖς ἀνοιγμα εἶναι τὸ τῆς θύρας· τὸ ὀλίγον εἰς τὸ ἐσωτε- ρικὸν διαχεόμενον φῶς προέρχεται ἐκ τῆς στέγης, αἱ δοκίδες τῆς ὁποίας, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ καθέτων δοκῶν, καλύπτονται ὑπὸ κλάδων καὶ πα- χέος στρώματος γῆς. Ὅπισθεν ὑπάρχει διάδρομος ἐν τῷ ὁποίῳ δεξιᾷ μὲν εὐρῆται ὁ σταῦλος, ὅστις καταλαμβάνει τὸ ἥμισυ τοῦ οἴκου, ἀριστερᾷ δὲ ἡ πύλη ἀποθήκη τῶν τροφίμων· εἰς τὸ βάθος εὐρῆται ὁ θάλαμος. Ἐπὶ τοῦ ἔδαφους, τοῦ ἐκ συμπεπιεσμένης ἀποτελουμένου γῆς, εὐρῆται ἀνεφωγμένη ὀπῇ 70 περίπου ἑκατοστῶν διαμέτρου καὶ βάθους 1 μέτρου· ἡ ὀπῇ αὕτη χρησιμεύει ὡς κλίβανος· ἐν ταύτῃ πρὸς τούτοις οἱ παῖδες, συχνάκις γυμνοὶ μέχρι τοῦ ὀγδόου ἔτους τῆς ἡλικίας, μεταβαίνουν ἐν ὀμίλῳ ἐν τοῖς πέριξ, δσάκις ἐργάζονται ἐν ἔργοις, μὴ ἀπαιτοῦσι τὴν ἀπὸ τό- που εἰς τόπον κίνησιν αὐτῶν. Καλύμματα χρησιμεύοντα ὡς κλινσκε- πάσματα, μεγάλα πῆλινα ἄγγεῖα διὰ τὸ γάλα, δέρμα προβάτου κρεμά- μενον ἀπὸ δύο σχοινίων πρὸς κατασκευὴν τοῦ βουτύρου μικρὰ τινα σκευή,

ἐνίοτε δὲ χονδροειδῆς τις ξυλίνη σκευοθήκη ἢ ἐρμάριον ἀποτελοῦσι τὴν ἐπιπλοσκευήν. Ἐνταῦθα τῶν οἰκιῶν ἔχουσιν ἓνα ἔτι θάλαμον προωρισμένον διὰ τὰς γυναῖκας. Ἐκαστον χωρίον κέκτηται ἴδρυμα, εἶδος χανίου, ἐν ᾧ διανυκτερεύουσιν οἱ περιηγηταὶ καὶ οἱ ἵπποι αὐτῶν, εἰς τοῦτο δὲ πολλοὶ τῶν χωρικῶν μεταβαίνουσιν, ἵνα μάθωσι νέα· οἱ σκώληκες εὐμεροῦσιν ἐν τούτῳ.

Τὴν ἀπὸ τοῦ Κουνάβ εἰς Βουνδεμυρὰν ἀπόστασιν διηλύσαμεν ἐντὸς ὁκτὼ ὥρων διὰ τῶν ἡμετέρων ἵππων. Ἐγευματίσαμεν ἐν Βάρτῳ· μαλονότι δὲ ἐν τῷ τοῦ Κίπερτ χάρτῃ σημειοῦται τὸ χωρίον τοῦτο Βάρτο-καλέ, οὐδὲ ἔγνος, ἐν αὐτῷ φρουρίῳ ἀπαντᾷ. Ἡ ἀγορὰ ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἢ τριῶν ἐργαστηρίων, τηρουμένων ὑπὸ Ἀρμενίων. Τὸ Βάρτον, ὅπερ ἔχει διοικητήν, καταλαμβάνει τὸ ἄκρον πεδιάδος ἀρκετὰ καλῶς κεκαλλιεργημένης, ἐν ᾗ πολλὰ εὐρύνονται διεσπαρμένα χωρία. Ἀπὸ τοῦ Βάρτου εἰς Τσανλὶ ὑπάρχει ὁδὸς πρὸς τὸ δυτικὸν τμήμα. Ἐν τῷ ἄκρῳ τῆς πεδιάδος τοῦ Βάρτου εὐρομεν λειμῶνα, ἢ χλοερὰ κατὰστασις τοῦ ὁποῦ ἐξηγεῖται ὑπὸ τῆς ἐλώδους βάσεως, ἐφ' ἧς κεῖται. Ὁ τὸ Βουνδεμυρὰν ἀρδεύων ποταμός, περιβάλλεται ὑπὸ δένδρων ἱκανῶς μεγάλων, ἢ δ' αὐτόθι θέσις ἦτο καταλληλοτάτη πρὸς κατασκήνωσιν ἡμῶν. Τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ χωρίου ἀπουσιάζοντος πολλὰς ἐκρούσαμεν θύρας, ζητοῦντες προμηθείας· πανταχόθεν ὅμως ἡκούσαμεν ἀνεξαίρετως τὴν λέξιν: τσι γ χ ἂ (δὲν ὑπάρχουσιν) καὶ τοῦτο μόνον διότι γενικὸς ἐπικρατεῖ φόβος μήπως δὲν πληρωθῶσι διὰ τὰς προμηθείας, ὥστε θὰ ἐχορήγουν. Ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθημεν ἀπειλήσαντες νὰ ἀποστείλωμεν χωρικὸν τινα, ὅστις νὰ φροντίσῃ πρὸς ἐξέυρεσιν τροφῶν, οὗτος δὲ ἤρξατο φωνῶν τότε ἀνὰ τὸ χωρίον: « τίς πωλεῖ τοῖς μετρητοῖς ὡά, γάλα, ἀφρόγαλα, ἄρτον; » Ἄλλ' οὐδεὶς ἀπήντησεν. Ἐξαντληθείσης τῆς ὑπομονῆς μου ὕψωσα λαμπρὰν μάστιγα καὶ ἀπήτησα τὴν προσαγωγὴν προμηθειῶν αὐτοστιγμεί. Ἐκαστοῦ προσκομίσαντος τότε ἀνὰ δύο ἢ τρία ὡά καὶ μικρὰν ποσότητα γάλακτος, ἐν τῇ ἐλαχίστῃ δυνατῇ ποσότητι, κατηρτίσθη ἐκ τοῦ ὅλου ἐπαρκὲς ποσὸν προμηθειῶν, ὅπερ πληρώσας ὑπέστρεψα εἰς τὴν σκηνήν. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐλαχίστου τούτου ἀποτελέσματος δύο ὅλαι ἀπητήθησαν ὥραι· μετὰ τινος ὅμως στιγμῆς πολλοὶ φέροντες ὡά, γάλα κλπ. προσήλθον, προσφέροντες ἡμῖν τοιαῦτα εἰς ἀγοράν· πρόδηλον ὅτι ἡ προηγούμενη ἡμῶν πληρωμὴ ἐνέπνευσεν αὐτοῖς θάρρος. Διελθόντες εἶτα τὸ χωρίον Βασικὰν διέβημεν πολλοὺς λόφους καὶ ἐπὶ τέλους ἐφθάσαμεν εἰς Ἀβαδὰν καὶ μετὰ δίωρον διάστημα εἰσῆλθομεν εἰς ἀρμενικὴν μονήν.

(Ἀκολουθεῖ).

Ἡ ΕΜΠΝΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ.

ΔΙΗΓΗΜΑ.

— Δὲν θὰ τὸ ἔκαμνον ποτέ, Σῶμερς! Ἀκούεις ἐκεῖ νὰ ἐκθέσω εἰς τοιοῦτον ἀστήμαντον μέρος, ὡς τὸ Γκῶδαμ, εἰκόνα, γενικῶς ἐπαινεθεῖσαν ἐν τῷ παλαιῷ κόσμῳ καὶ κερδίσασαν τὴν θέσιν τῆς τιμῆς ἐν τῇ βασιλικῇ ἀκαδημίᾳ! Δὲν γνωρίζεις, φίλε μου, ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ βλέπουν μετὰ φθόνου τοὺς ξένους ζωγράφους;

— Λησμονεῖς ὅτι εἰμαι Ἀμερικανός, ἀπήντησε μεθ' ὑπερφανείας ὁ ζωγράφος· ἄλλως τε, μετὰ τινα διακοπὴν προσέθηκε, τὸ πρότυπον τῆς εἰκόνης ταύτης εὐρίσκεται κάπου ἐδῶ ἐν Νέξ Γ'όρκχ'· τοῦλάχιστον ἄλλοτε εὐρίσκειτο· καὶ ἐκ τῆς προσδοκίας ν' ἀνεύρω αὐτὴν κρέμονται ὅλαι αἱ περὶ μελλούσης εὐτυχίας ἐλπίδες μου.

— Pardon, Monsieur. Ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ὑπῆρξατε εἰς ἐξ ἡμῶν, ὥστε ἐλησμόνησα ὅτι καί τις σας εἶναι ἡ γῆ τῆς Ἀμερικῆς. Λοιπὸν ἡ εἰκὼν αὕτη ἔχει τὴν ἱστορίαν της; Ἐὰν δὲν εἶναι ὅλως ἰδιαιτέρα ἡ χαρὰ κτήρας θλιβεροῦ, μοὶ ἐπιτρέπετε, mon cher ami, νὰ ζητήσω ν' ἀποκαλύψῃτε αὐτὴν εἰς τοὺς φίλους σας τοῦ atelier;

— Αἱ περιστάσεις ἐκεῖναι διατηροῦνται ζωηρόταται ἐν τῇ μνήμῃ

μου, εἶπεν ὁ ζωγράφος μετὰ σιωπὴν στενοχωροῦσαν τὸν σύντροφόν του. Ἡ δυστυχὴς μήτηρ μου Θεὸς ἀναπαύσαι τὴν ψυχὴν της, ἂν καὶ σχεδὸν δὲν ὑπῆρξε μήτηρ πρὸς ἐμέ! — ἡ ἀθλία φωλεά, ἡ ἀποτελοῦσα τὴν ἐστίαν μας, τὸ χαμηλὸν δωμάτιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὤνειροπόλουν, εἴτε ἐργαζομῶς, εἴτε κοιμώμενος, τὰ χυδαῖα σχεδιογραφήματα ἐπὶ τοῦ τοίχου, γινόμενα εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης — τῆς μόνης μου φίλης, ἕως οὗ ἐκ εἰν ἡ ἤλθε. Νομίζω ὅτι ἐμίσουν τὴν ζωὴν, Γρηγόριε, τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. Γνωρίζω ὅτι ἐμίσουν τοὺς ἀλαζόνας, εὐτυχεῖς καὶ πλουσίους, οἱ ὅποιοι παρήλαυνον πρὸ ἐμοῦ ἐντὸς τῶν μεγαλοπρεπῶν ἀμαξῶν των, γελῶντες ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν ρακῶν μου ἢ ρίπτοντές μοι δεκάρας ἐξ ἐλέους ἢ περιφρονησεως, ἀδιάφορον τὸ αἶσθημα ποῖον· δι' ἐμέ ἦτο τὸ αὐτό. Ἐμίσουν αὐτοὺς ἕνεκα τοῦ πλούτου των καὶ τῆς πτωχείας μου, τῆς εὐδαιμονίας των καὶ τῆς ἰδικῆς μου κακοδαιμονίας· καὶ εἰς Θεὸς μόνος ἡξέυρει ποῦ θὰ κατέληγεν ὅλον τὸ μῖσός μου, ἐὰν μὴ ἐνεφανίζετο αὕτη — ἡ ἐμ π ν ε υ σ ι ς τ ο ὺ ζ ω γ ρ ᾶ φ ο υ !

Ἐξήγαγε τοῦ στῆθους του ἐν μικύλλον ἐκ πολυτίμου ξύλου κυτίον.

— Ἰδε, εἶπε παρουσιάζων μικρὸν κομβολόγιον μαργαριτῶν, πόσον εἶναι καθαρὰ ὡς ἐκείνη, ἥτις μοι τὰ ἐδώρησε, — εἰς ἐμέ, τὸν πτωχόν, τὸν ρακενθότην, τὸν ἀπέλπιδα παῖδα, τοῦ ὁποῦ ἡ ζωὴ ἦτο τίποτε! Καὶ ὠρκίσθη ὅτι θὰ καταστῶ ἄξιος νὰ διαφυλάξω αὐτοὺς τοὺς μαργαρίτας. Ἐκαστος αὐτῶν, προσέθηκε θεωπεύων μετὰ τρυφερότητος τὰ διανυγῇ λευκά παίγνια, — ἕκαστος αὐτῶν ὑπῆρξε δι' ἐμέ τύπος τῆς ἀγνότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ὤφειλον νὰ φθάσω, πρὶν ἢ ἀτενίσαι καὶ πάλιν τὴν πλήρη τελειότητος μορφήν της, ἢ λάβω ἐν τῇ ἰδικῇ μου τὴν λεπτὴν καὶ τρυφεράν χειρὰ της.

Ἐξηκολούθησε λέγων·

— Δὲν ἐγνώρισα τὸν πατέρα μου. Ἐκ τῶν ὀλίγων δέ, τὰ ὁποῖα περὶ αὐτοῦ μοι ἔλεγεν ἡ μήτηρ μου, νομίζω νὰ ἦτο οὗτος πολὺ ἀνώτερος αὐτῆς καὶ κατὰ τὸν νοῦν καὶ κατὰ τὴν καρδίαν καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν. Ἀπέθανεν, ὅτε ἤμην μόλις διετής, καὶ ἡ δυστυχὴς μου μήτηρ ἔπραξεν ἀναμφιβόλως πᾶν ὅ,τι ἡδύνατο χάριν ἑαυτῆς καὶ τοῦ παιδὸς της. Ἐκαθήμεθα ἐκεῖ κάτω, εἰς τὸ δῶμα παλαιᾶς οἰκίας, ὅπου βλέπεις νὰ λάμπῃ ὁ σταυρὸς τῆς μητροπόλεως, εἰς μέρος στεῖρον καὶ κάλλους καὶ ἀνέσεως. Ὅτε ἐμεγάλωσα ὀλίγον, ἐπώλουν ἐφημερίδας, μετέφερον μικρὰ δέματα ἢ ὅ,τι ἄλλο ἡδυνάμην, ὅπως αὐξήσω τὰ τόσον ἔλλειπῇ τῆς συντηρήσεώς μας μέσα.

Καὶ οὕτω διήρχοντο τὰ ἔτη, ἕως οὗ ἡρίθμουν δώδεκα. Ἐσπέραν τινα, ὅτε ἐπέστρεφον ἀπηυδακῶς καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς, ἔχων ἀπώλητα τὰ ἡμίσια φύλλα τῆς ἐφημερίδος, ἐστάθην καὶ ἀκούμβησα παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς οἰκίας, θεώμενος τὸ ρεῦμα τῆς πολυσυχνήλου ζωῆς, ἥτις, ἀναθρούσα ἐκ τῆς μιᾶς ἄκρας τῆς ὁδοῦ, κατέρρεε πρὸς τὴν ἄλλην, καὶ ἐν τῇ πικρίᾳ τῆς ψυχικῆς μου ὁδύνης παρέβαλλον ἐμαυτὸν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, τοὺς σπεύδοντας εἰς τὴν ἡρεμίαν καὶ χαρὰν τῶν πολυτελῶν των οἰκῶν. Ἡμην περίτριμμα τῆς λεγομένης κοινωνίας, καὶ τοιοῦτος θὰ εἶμαι πάντοτε πτωχός, τὸ ἐγνώριζον, ἡμην, ἔλεγον κατ' ἐμαυτόν. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιχειρισθῇ τι ἀνώτερον τῆς πωλήσεως ἐφημερίδων, τίποτε καλλίτερον ἢ νὰ παίζω μετὰ τοῦ Τῶμ, τοῦ Δὴν καὶ τοῦ Ἄρρυ ἐν τῇ Διόδῳ τῶν ρακῶν. Ὅχ εἶμαι πάντοτε ὁ Μ π ἡ λ Σ ὡ μ ε ρ ς ὁ ἑ φ η μ ε ρ ι δ ο π ὡ λ η ς, — τίποτε περισσότερον.

Αἶφνης μία κορασίς, φέρουσα λευκὴν ἐσθῆτα ἐκ μουσελίνης μετὰ κυανῶν ταινιῶν φερομένην ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἤρχετο σκιρτῶσα ἐπὶ τοῦ πεζοδρομίου μέλλουσα καθ' ἑαυτήν. Τὴν ἐβλεπον σχεδὸν μετὰ θυμοῦ. Ἦτο τέκνον πλούτου, ἀπολαύουσα μειδαιμάτων καὶ παρὰ Θεοῦ καὶ παρ' ἀνθρώπων· ἐνῶ ἐγώ, τί τὰ θέλεις, ἡ ἐπανάληψις τοῦ παραμυθιοῦ «τῆς ὥραιας καὶ τοῦ θηρίου», αὐτὸ καὶ τίποτε ἄλλο.

Τὸ παιδίον, διερχόμενον ἔρριπεν ἐν βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ πατήσασα ἐπὶ ὀλισθηροῦ λίθου, κατέπεσε, καὶ ἡ μικρὰ της κεφαλὴ μετὰ τῆς βρογχῆς τῶν χρυσῶν βοστρύχων της, ἐπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ σκληροῦ βράχου, παρὰ τὸν ὁποῖον ἰστάμην. Τὴν ἀνήγειρα ἀμέσως καὶ τὴν ἔφερα καὶ ἐναπέθηκα ἐπὶ τῆς ὀλίγης γλότης, ἥτις ὑπῆρχεν ἐντὸς τῆς μικρᾶς αὐλῆς μας, διότι ἐντὸς τῆς οἰκίας ἐθεώρουν ἀσέβειαν πρὸς αὐτὴν νὰ τὴν εἰσαγάγω. Ἐφερα ὀλίγον ὕδωρ ὅπως πῆχαι καὶ διὰ τῶν χυδαίων καὶ ἡλιοκαυμένων χειρῶν μου ἔλουσα τὴν μικρὰν καὶ λευκὴν μορφήν, ἕως οὗ ἀνε-